

Lukács György emlékei

Georg Lukács, Record of Life, Edited by István Eörsi, Verso, London 1983, 294 l.

Ez az a könyv, amelynek Magyarországon kellene megjelennie, ugyanis minden részletkérdést tisztáz Lukáccsal kapcsolatban, ugyanakkor a magyar történelem számos tisztázatlan kérdésére vet fényt. Mikor Lukács Györggyel közölték orvosai, hogy életéből nincs sok hátra, a nyolcvanon felül is nagy munkabírású tudós két kézíraton kezdett dolgozni: felesége végakarátának eleget téve, elemző önéletírást szeretett volna készíteni hosszú és fordulatokban rendkívül gazdag pályájáról, valamint marxi mintára ontológiát, történelmi-filozófiai alapon a tudás értelméről. Az utóbbiba jobban belemerült, életrajzát pedig csak felvázolta: németül-magyarul – ahogy gondolkozott – Gelebtes Denken, azaz Megélt gondolatok címmel.* A betegség azonban egyre gyengítette, konfúzzusá is tette, mindkét mű befejezetlen maradt. Lukács egyik tanítványa, egyéniségének kiváló ismerője: az 1956-os forradalom után börtönbüntetést szenvedett kommunista költő, Eörsi István az önéletrajzi jegyzetek átnézése után érezte, pótolhatatlan mulasztás lenne engedni, hogy a vázat kitöltő információ Lukáccsal a sírba szálljon. A korszak egyik legalaposabb szakértőjével, Vezér Erzsébettel, beszélgetés-sorozatot kezdtek tehát Lukács Györggyel, aki őszintén, ferdítés nélkül mondta el tapasztalatait a Tanácsköztársaságról, a magyar Kommunista Párt kezdeti illegális, valamint sztálini szakaszáról, a moszkvai évekről, az 1956-os forradalomról és arról, ami azt követte. Ezért nem jelenhet meg Magyarországon a nyugaton immár több világnyelvre lefordított, hallatlanul érdekes vallomás. Párttagságát visszakapta a Nagy Imre kormány volt minisztere, de a Kádár-rendszer bélyegét, miszerint „ideológiailag veszélyes”, nem távolították el. Visszavették, mert tartottak attól, hogy úgy járnak vele, mint József Attilával: kirekesztését még a kirekesztők életében bánni és szégyelleni kell. Kérdés, vajon miért kérte Lukács az újrafelvételét? Azért – mondja ő maga –, mert a magyar reformigyekezetben számára tetsző marxista kibontakozást látott, amelyhez immár adhatta hozzájárulását. Lukács persze a párton kívül és megalázottan is az eszme hű katonája maradt.

A visszapillantás a gyermekkorig terjed. Lukács ferenc-józsefi nemes-séggel kitüntetett bankár család sarja volt, már az apja sem vallásos zsidó, bár az új zsidó állam alakulásakor érdekelte volna, hogy budapesti konzul lehessen. A lipótvárosi életformát Lukács megvetette, e megvetés is közelebb vitte a forradalmárokhoz. De gimnazistaként még nem politikai gondolkodónak, hanem drámaírónak készült, rossz drámáit később elégette. Lukácsra áll a kétesértékű mondás: „ha nem tudsz írni, légy kritikus”, mely gunyoros kitétel végtére is azt az igazságot tartalmazza, hogy az írás művészetével sikertelenül próbálkozó ember belső értője lehet az irodalomnak. Lukács Adyért rajongott, forradalmisága áthatotta, olyany-

* A könyv eredeti, német kiadásáról Hanák Tibor írt az Új Látóhatár 1983/4. számában. (Lukács György élete, 537–542. l.)

nyira, hogy Ady nélkül Lukács talán német esztétává vált volna, elhagyva Magyarországot. Elvégre Budapesten nem volt sikeres, Horváth János gyengének találta az írásait, a Nyugatnál Osváttal voltak összeütközései.

Itt álljunk meg egy pillanatra. Érdekelheti-e a német vagy angol olvasót a kérdések nyomán kibontakozó magyar körkép minden részlete? Például az apróság, hogy Osvát mint szerkesztő jó volt vagy sem? A magyar kultúrával, mint szaktudománnyal foglalkozók számára kincsesbánya a könyv, jóllehet egyetlen elfogult, s gyakran téves ítéletű személy emlékezését tartalmazza, de ez az ember ugyanakkor közeli tanúja volt a kor fontos fordulatainak. Aki pedig általános történeti, vagy politológusi érdeklődése folytán veszi kezébe e könyvet, a részletek révén kaphat képet arról, hogy két rövid periódust: a hitlerit és a sztálinit kivéve, a magyar intellektuális életre mindenkor milyen pezsgés volt jellemző.

Az Első Világháborúról Lukácsnak különös nézetei voltak: ha Oroszország vesztet, megbukik a cár, ami jó dolog. Ha Oroszország győz, megbukik a Habsburg dinasztia, ami szintén jó – mondja Lukács –, de hozzát teszi: – ki véd meg ezután bennünket a nyugati hatalmaktól? Az angol parlamentáris demokráciában Lukács nem látott elég forradalmi lehetőséget. A gazdag papa mindenesetre kijárta, hogy az ifjú filozófus harctéri szolgálat helyett, mint untauglich, segédszolgálatra kapjon beosztást. Lukács elhallgatja, de tudjuk, hogy a levélcenzúra osztályon dolgozott. A kommün kitörésekor, némi habozás után, belépett a kommunista pártba. Visszatekintve, lekicsinylően szól Kun Béla és Szamuely ideológiai felkészültségéről, azt is megállapítja, hogy a pártban lehetetlen volt elsajátítani a lenini elméleteket. A Tanácsköztársaság végnapjaiban, mint kommisszár, hadvezetésre kényszerült a Vörös Hadseregben. Mire képes egy nyeszlett könyvbúvár, ha lobog valamilyen eszméért? Megfutamodó vöröskatonáiból szemrebbenés nélkül lövetett agyon nyolcat, hogy példát statuáljon.

A bukás után az elmenekülő Kuntól ketten kaptak parancsot illegális pártszervezésre: ő és Korvin. Lukácsnak meggyőződése, hogy Kun Béla el akarta veszejteni kettejüket. A púpos Korvint rövidesen elfogták, ő maga – szintén könnyen felismerhető – bujkálásnak köszönhetette az életét. Megint a bankár apa segítette ki: egy lefizetett német katonatiszt Bécsbe csempészte Lukácsot. Az osztrák fővárosban teljes káoszban élt a frakciózó, civakodó kommunista emigráció. Kun egy ízben öt kiló zabrált aranyat küldött nekik Moszkvából, azon is összevesztek.

Lukács nem nélkülözött, az apjától kapott pénzt s a szovjet követség is fizette, mint a kereskedelmi tájékoztató szerkesztőjét. Dolgozhatott tehát *Történelem és osztálytudat* című tanulmányán, amelyben a marxizmus által kikerült kérdéseket próbálta megválaszolni, például az elidegenedés jelenségét. (Erről az elméletéről az Angliában élő Mészáros István írt érdekes, bennfentes könyvet.) Mire Moszkvába jutott, Lukács György már megcsömörlött a magyar kommunisták frakciózásától, az osztrák és a német párt tagjaként élt a Szovjetunióban. Ennek köszönhetette az életét, no meg annak, hogy az NKVD nem vágyott szerény méretű lakására. A tisztogatás idején Kunt és társait évekkel Lukács előtt tartóztatták le, őt már csak akkor, amikor Sztálin öldöklő kedve lankadni kezdett. Lám, milyen szerencse, hogy két felkészült kérdezője mindenre kitért, különben mit kezdhettünk volna a *Gelebtes Denken* szűkszavú jegyzetével,

miszerint „1941; nagy szerencse“. Szerencse volt az is, hogy Gábor Andor idejében elvitt Lukácstól egy bőrröndnyi kompromittáló könyvet, Trockij és Buharin műveit, így a szovjet ávó már csak azzal vádolhatta a filozófust, hogy magyar rendőrspicli. A vád hihetetlen volt, Lukács megmenekült. Megérte magyarországi dicsőséges visszatérését, de azt is, hogy ott a reá irigy marxista filozófus-társ: Rudas László hosszú időre lehetetlenné tegye, amikor azt vetette a szemére, hogy a népi demokrácia fogalma mögött demokráciát keresett, holott tudhatta volna, hogy ez csak afféle „elnevezés“, hiszen a proletáriátus diktatúrája a lényeg. A Moszkvát járt veteránt végül önkritikája segítette át a bajokon. Élete végén úgy hitte, járhatott volna Rajkhoz hasonlóan. Amihez csak annyit tehetünk hozzá töprengve, hogy milyen szép város Budapest, amelynek Szent Istvánról elnevezett Parkjában immár ott áll Lukács György szobormása, de van Rudas László utcája, Rajk utcája, a Rajknak kötelet követelő Révai Józsefről elnevezett utcája és kapott utcát ott Szirmai István is, aki 1956 után, a romániai deportálásból visszatérő Lukácsnak azt mondta, jobb ha nyugatra távozik, ez nem elintézhetetlen.

Lukács visszaemlékezése ezekről az évekről is érdekes adatokat tár fel. Nagy Imrének nem volt feltétlen híve, mert úgy vélte, annak nem volt ideológiája. Azóta tudjuk, hogy volt. De a bajban Lukács becsülettel kiállt Nagy Imre mellett. Végül nem esett bántódása a forradalom miniszterének, de bevallja, hogy sokáig tartott a Farkas Mihály-féle elemek visszatérésétől.

A gondos diplomáciával és hozzáértéssel lefolytatott magnós beszélgetések ellenére Lukács életének és gondolkodásának homályos sarkai maradtak megvilágítatlanul. (Csak egy apró példa: miért látta az 1945-ös földosztást demokráciaellenes aktusnak?). Az angol könyvecske, amelyet a londoni marxista New Left Reviewban 1971-ben megjelent Lukács-interjú egészít ki, így is nagy értékű kortörténeti dokumentum. Sajnos, nem a magyarországi olvasó számára, akit leginkább érdekelhetne.

Sárközi Máttyás

Krasznojarszkban

Gyóni Géza: Az Élet szeretője, válogatta és sajtó alá rendezte Z. Szalai Sándor, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1984, 229 lap.

Gyóni Géza, Achim Mihály evangélikus lelkész fiaként, a nagy parasztvezér közeli rokonaként, 1884-ben született Gyón községben. Cs. Szabó László szerint: „M meghalt elborult elmével Szibériában, a krasznojarszki hadifogolytáborban: 1917. VI. 25. Evangélikus papnak készült, tanulmányait abbahagyva Sopronban, Szabadkán volt újságíró, az oroszok a körülfárt Przemysl várában 1915. elfogták. A szorongatott őrséghez írt lelkesítő verseit a várban kinyomtatták s egy példányát repülőgépen eljuttattak Budapestre.“